

RAZVOJNE PERSPEKTIVE VUKOVARSKO-SRIJEMSKE ŽUPANIJE U UVJETIMA OSKUDNOSTI SOCIJALNOGA KAPITALA¹

Antun ŠUNDALIĆ
Ekonomski fakultet, Osijek

Ivana BARKOVIĆ
Pravni fakultet, Osijek

UDK: 338.246.88(497.5-35 Vukovar)"200"
316.34(497.5-35 Vukovar)"200"

Pregledni rad

Primljeno: 24. 10. 2007.

Istok Hrvatske u novijoj hrvatskoj povijesti doživio je duboke promjene u socioekonomskom i u sociokulturnom pogledu. Ovim člankom autori analiziraju neke od tih promjena u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Sva stradanja nesrpskoga stanovništva u Domovinskom ratu, razorenost i opljačkanost gospodarskih potencijala te okupiranost do 1997. imali su duboke tragove u godinama poraća. Sporost gospodarskog oporavka, slaba demografska obnova (povratak prognanih), nepovoljna obrazovna struktura stanovništva, visoka stopa nezaposlenosti, nizak individualni i društveni standard, problemi suživota (nepovjerenje), odnosno oskudnost socijalnog kapitala pokazatelji su tijekom tranzicije u vukovarskom kraju. To je problematika kojoj je posvećen prvi dio rada. Drugi dio donosi podatke o demografskom i gospodarskom stanju te promjenama u zadnjih petnaestak godina. Uz nicanje brojnih malih poduzeća, važnu ulogu dobivaju veliki gospodarski subjekti i potreba za jačom kooperativnošću. Važnost selektivnog oživljavanja gospodarstva, izgradnja infrastrukture te ulaganje u obrazovanje mlade populacije i društveni standard jedini su način podizanja razine povjerenja i postizanja socijalnoga mira. To je ujedno i način priključenja ovoga kraja dijelu razvijenije i gospodarski perspektivnije Hrvatske.

Ključne riječi: socijalni kapital, gospodarstvo, nezaposlenost, Vukovarsko-srijemska županija

✉ Antun Šundalić, Ekonomski fakultet, Gajev trg 7,
31 000 Osijek, Hrvatska.
E-mail: antun.sundalic@efos.hr

UVOD

Hrvatskom društvu, kao i ostalim postsocijalističkim tranzicijama, tržišno je oslobađanje postavilo kompleksnu zadaću transformiranja ukupnoga društvenog života, ali prema globalizacijskom obrascu. Taj se obrazac pokazuje u kozmopolitizaciji svijeta, u meta-moći gospodarstva i civilnoga društva, u nastajanju novog identiteta, koji je sve manje nacionalno autonoman. U kontekstu suvremene Europe riječ je o "varijabilnom identitetu" kojega je sve teže izbjeći.²

Što je sve potrebno da bi se udovoljilo globalizacijskim zahtjevima, pitanje je koje se u hrvatskom društvu u početku tranzicije podredilo pitanju što sve učiniti kako bi se sačuvala nacionalna samostalnost. Razdoblje od 1990. do 1997. obilježeno je naporom Hrvatske oko potvrđivanja prava na teritorijalnu cjelovitost i političku suverenost. Sva su ostala pitanja u tome razdoblju bila otvorena, ali ne baš i rješavana. Ovdje se prije svega misli na pitanja društvenoga i individualnoga standarda, tehnološkoga zaostajanja, pozicioniranja znanja i obrazovanja, ali i pitanja regionalnih razlika, posebice onih koje su prouzročene Domovinskim ratom.

Istok Hrvatske – Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem – proživio je stvaranje hrvatske države u posebno teškim okolnostima.³ Štete prouzročene ratom još uvijek nisu otklonjene, posebno one koje pokriva pojam "teškoće suživota".⁴ Osobno iskustvo rata, tragedije gubitka najbližih, gubitak rodnoga doma i uspomena zavičaja – sve je to bila stvarnost prognanoga stanovništva koja se institucionalnim odlukama ne može izbrisati.⁵ Nuditi zadovoljštinu u proglašenju cijeloga kraja "područjem od posebnog državnog interesa" nije istok Hrvatske oživio ni gospodarski ni demografski. Rijetki gospodarski projekti, visoka nezaposlenost, povratak uglavnom starijega, često samačkog, stanovništva – slika je stanja istoka Hrvatske, poglavito Vukovarsko-srijemske županije.

Vukovarsko-srijemska i Osječko-baranjska županija, današnje dvije županije na istoku Hrvatske, pokrivaju područje na kojemu je u prošlosti dominirala poljoprivreda i djelatnosti uglavnom vezane uz nju (prehrambena i prerađivačka industrija). Većinsko ruralno i poljoprivredno stanovništvo određivalo je posebnosti demografske slike kraja. Ta se slika prikazivala kroz brojnost i vitalnost stanovništva potrebnog za rad u poljoprivredi. Industrijalizacija i deagrarizacija smanjile su potrebu za tolikim brojem ljudi u poljoprivredi. Nekadašnji strah od agrarne prenapučenosti danas je dobio drugo lice. Realnost su napuštena sela, sela s malobrojnim staračkim i samačkim stanovništvom i neobrađene velike površine plodne ravnice.

Zamiranje sela odrazilo se i na prilike u gradovima, regionalnim centrima. To se prije svega vidi u Osijeku i Vuko-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

varu. Dok su prije gradovi imali u ruralnom okruženju sirovinu i demografsku potporu, danas su se prilike promijenile. Sela više ne nude suvišnu radnu snagu, niti je gradovi potražuju, a nema ni dovoljno sirovina za industrijsko-predrađivačke potrebe još preostale industrije. Mladih je sve manje, a dobar ih se dio školuje kako bi stekli preduvjet za odlazak, ne samo sa sela nego i iz manjih gradova.⁶

Domovinski rat i njegove posljedice u prvim godinama poraća pokazivale su se u gospodarskom zamiranju i osiromašivanju ovoga kraja, ali su osnažile i potrebu stanovništva za tradicijom koja je u prvom redu bila ruralna i konfesionalno (katolički) obojena. Tradicija je stvarala osjećaj *pripadanja* i *obveznosti/odgovornosti* prema svojim, kao i odmak od drugih, a što je bila empirijska odrednica propisanoga suživota nakon 1997. između Hrvata i Srba.

Duboki tragovi dalje i bliže prošlosti u odnosima Hrvata i Srba⁷ i dalje svjetonazoru potrošačkoga društva dodaju na prvo mjesto vrijednosti predmoderne i moderne. Pripadanje (vjeri i naciji posebno) jest ispred znanja i ideja koje pojedinac ima. Povjerenje je kategorija koja ima smisla samo među "svojima", pa se polariziranost stanovništva podrazumijeva kao normalno stanje. Ta se "normalnost nepovjerenja" prema drugoj strani u vremenu poraća početno iskazivala kao odnos Hrvata prema Srbima. No s vremenom "nepovjerenje" dobiva sve slojevitiju strukturu. Možemo govoriti o više razina nepovjerenja: međunacionalna, regionalna, institucionalna (državna), globalizacijska (integracijska). Svaka od ovih razina prisutna je u svim dijelovima Hrvatske, no na njezinu istoku, poglavito u vukovarskom kraju, one dobivaju posebnu težinu.

ZNAČENJE SOCIJALNOGA KAPITALA

Spomenute razine nepovjerenja nisu posebnost hrvatskoga društva, a ni njegova istoka. No one postaju posebnost kroz uzroke koji su ih izazvali i okolnosti koje su ih oblikovale. Vrlo je izražena razina (1) *međunacionalnoga nepovjerenja* među stanovništvom istočne Hrvatske, posebice vukovarskoga kraja.⁸ Njoj su posebnu težinu dala stradanja Hrvata i ostalih nesrba od samih Srba u Domovinskom ratu. Hrvati (i ostali nesrbi) i Srbi ostali su i nakon mirne reintegracije 1997. i dalje podijeljeni.

Kada je riječ o (2) *regionalnom nepovjerenju*, ovdje se misli prije svega na razinu koja se može svesti na stanje gospodarstva i njegovu perspektivu, ali i na stanje standarda, društvenog i individualnog. Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem u tome znatno zaostaju za Zagrebom i zagrebačkim okruženjem, za Istrom, Rijekom i Kvarnerom, Splitom i Dalmacijom.

Usporedno s regionalnim nepovjerenjem razvija se i (3) *institucionalno nepovjerenje*. Ono se hrani na osjećaju maloga

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

čovjeka da ga je središnja vlast zaboravila. Osjećaj besperspektivnosti koji prevladava u vukovarskom kraju ima svoj izvor u višegodišnjim obećanjima koja se ne ostvaruju. Obnova teče sporo (gospodarska i infrastrukturna), razminiravanje još sporije, nezaposlenost je velika,... sve to zajedno stvara osjećaj da se ovom regijom na periferiji državne institucije bave samo prigodno (na određene datume u godini i predizborno).

Ova razina nepovjerenja dobra je podloga i za (4) *globalizacijsko nepovjerenje*. Naime, uslijed osjećaja "nebrige" za istok Hrvatske u okvirima institucija nacionalne države, valja očekivati još veće nepovjerenje i strah od "globalnih" institucija. To se u ovoj regiji najviše pokazuje kroz brigu što Europa donosi za poljoprivredu i seljake, ali i kroz strah da se pravo na hrvatski nacionalni interes i hrvatsku prepoznatljivost ponovo ne izgubi.

Stanje nepovjerenja koje snažno obilježava istok Hrvatske u visokoj je korelaciji s gospodarskom besperspektivnošću, socijalnom anomijom (nepostojanjem zajedničkih vrednota), pa i "amoralnim familizmom"⁹. Prijelaz na drugu stranu – stanje povjerenja – nužan je zahtjev, glavni socijalni projekt koji bi trebao rezultirati stvaranjem socijalnoga kapitala. Jer povjerenje znači vjeru u druge ljude i njihove namjere. Na takvoj se vjeri razvija solidarnost (da jači pomaže slabijem, u bilo kojem pogledu) i uzajamnost (bit ću koristan drugima jer očekujem da će i drugi koristiti meni). Povjerenje, uzajamnost i građanske vrline, ističe G. Bežovan, pretpostavljaju postojanje zajedničkih normi i vrednota koje dijele svi članovi društva. Na njima se može uspostaviti društvena mreža kojom se potiče zajedničko djelovanje na stvaranju zajedničkih dobara (Bežovan, 2005., 33, 36-37).

Razloge nezaživljenosti građanske kulture u hrvatskom društvu u prvoj i drugoj Jugoslaviji nalazimo u njihovu političkom ustroju i neusklađenosti nacionalnih interesa (posebice Hrvata i Srba). Raspad druge Jugoslavije i Domovinski rat još su više udaljili Hrvate i Srbe, pogotovo u vukovarskom kraju i na istoku Hrvatske. U takvim uvjetima oskudnosti socijalnoga kapitala, poglavito na istoku Hrvatske, ne može se očekivati gospodarski prosperitet. Jer, upozorava F. Fukuyama, gospodarstvo je najvažnije područje na kojemu se vidi stanje kulture nekoga društva. Upravo je u gospodarskim aktivnostima najizraženija čovjekova potreba suradnje s drugim ljudima. Suradnja u proizvodnji prerasta osnovnu ljudsku potrebu za priznanjem (Fukuyama, 2000., 17).

Fukuyama je na povijesnim primjerima razvoja kapitalizma pokazao da se povjerenje pretpostavlja razvoju stabilnih društvenih veza (snažne socijalne kohezije), ali i sigurnoga gospodarenja. Jer racionalna proračunatost bez ove vrijedno-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

sti povjerenja nije dovoljno jamstvo uspješnoga poduzetništva. Socijalni je kapital zapravo stupanj povjerenja unutar nekoga društva – u cjelini i u njegovim dijelovima. On se razlikuje od ostalih oblika ljudskoga kapitala time što se stvara i prenosi kroz kulturne mehanizme, kao što su religija, tradicija ili povijesno naslijeđe. Fukuyama se navezuje na analize duha kapitalizma Maxa Webera, koji upravo u socijalnom kapitalu religijskoga podrijetla¹⁰ vidi važnu sastavnicu u oblikovanju *poduzetničkoga duha*. Njegove su ključne vrijednosti, uz *radnu etiku, sklonost štednji, racionalni pristup rješavanju problema, ovladavanje okruženjem kroz inovacije i rad, zatim poštenje, pouzdanost, kooperativnost i osjećaj odgovornosti za druge* (Fukuyama, 2000., 40-41, 61-62).

Ako bismo spomenute vrijednosti uzeli kao nezaobilazna polazišta i gospodarski okvir oživljavanja poduzetništva i razvoja ovoga kraja, bili bismo bliže odgovoru što sve treba učiniti za promjenu stanja, za izgradnju "građanske zajednice". Naime, vrijednosti poštenja, pouzdanosti, kooperativnosti i odgovornosti nisu ovdje nepoznanice. Ovdje se samo drugačije, negrađanski,¹¹ doživljavaju. One vrijede ograničeno: poštenje među svojima, pouzdanje u svoje, suradnja sa svojima, odgovornost za svoje i pred svojima. Dakako, postoje iznimke u odnosima, ali dokle god je odnos "vezanosti i usmjerenosti na svoje", "povjerenje u svoje" prevladavajući, dotle se ne može očekivati ikakav pomak *bez državne inicijative*.

Teško je očekivati da se bez države sama lokalna sredina "iz sebe" promijeni. Naime, nakon mirne reintegracije 1997., koju je svaka strana (Hrvati i Srbi) doživljavala usmjerenom protiv sebe, do danas se nije bitno promijenio stav o "drugoj strani".

Koliko država može utjecati na jačanje socijalnoga kapitala, na istoku Hrvatske to je prije svega iniciranje međunacionalnoga povjerenja, otvoreno je pitanje koje se treba vezivati uz konkretno stanje u društvu. Ondje gdje se tržišni interes nametnuo kao glavno vezivno tkivo među pojedincima i skupinama, regulatorna uloga države je minimizirana. Ondje, pak gdje su svi drugi interesi ispred tržišnih, država je itekako pozvana. U vukovarskom kraju, na primjer, nacionalni interes (čitaj: međunacionalno nepovjerenje) jest filter tržišnim interesima.¹² Teret naslijeđa međunacionalnih odnosa ozbiljna je zapreka tržišnom otvaranju koja se teško može otkloniti nekakvom uredbom.

VAŽNOST ZNANJA I OBRAZOVANJA

Država je ovdje pozvana djelovati u gospodarskom sektoru prije nego u međunacionalnom; u socijalnom također prije nego u kulturnom. Jer, u perspektivi, uvijek gospodarski razvoj i rast donose blagostanje koje stvara i osjećaj nacionalne

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

sigurnosti; zaposlenost, obrazovanje i zdravstvena zaštita mnogo više daju kulturnoj perspektivi svake skupine od pučkih političkih proglaša. To je posebno izraženo danas, kada se tranzicijska Hrvatska usmjerava prema "društvu znanja" koje jedino otvara perspektivu gospodarskom razvoju.

Može li gospodarski razvoj u sektoru usluga, posebno intelektualnih, biti nositelj ukupnoga razvoja ovoga kraja? Na to je pitanje potvrđan odgovor dala globalna stvarnost. Znanje je postalo ključni element u uspostavljanju moći, pa se često rabi sintagma *znanje je moć*. Znanje je tako preko tehnologije postalo ključna roba u tržišnom natjecanju (Leonard, 1997., 116). Drucker naglašava ulogu "radnika znanja" koji su zbog tehničke obrazovanosti i inovativne sposobnosti postali vrlo skupi. Znanje je postalo društveno prihvaćenije nego ikada prije. Informacijska revolucija donijela je preko e-trgovine novu "mentalnu geografiju" u kojoj je udaljenost eliminirana, pa se svijet virtualno smanjio (Drucker, 2007., 20-55). To je ujedno ključno obilježje informacijske revolucije i na njoj uspostavljene globalne informacijske ekonomije. Castells to naziva "informacijski kapitalizam", koji počiva na paradigmati informacijske tehnologije nakon 1980-ih godina. Sposobnost stvaranja sinergije na osnovi znanja i informacija najvažnija je odrednica revolucije informacijske tehnologije, koja je u posljednja dva desetljeća 20. stoljeća uspostavila "informacijsku globalnu ekonomiju". Ona je *informacijska*, tvrdi Castells, jer svoju produktivnost gradi na sposobnosti učinkovita stvaranja, obrađivanja i primjene informacije zasnovane na znanju. Također je *globalna*, jer je proizvodnja, potrošnja i cirkulacija svih komponenti (kapital, radna snaga, sirovine, *management*, informacije, tehnologija, tržište) organizirana na globalnoj razini (Castells, 2000., 53, 91, 99).

U ovakvoj globalnoj klimi postsocijalistička društva doživljavaju tranziciju kojom ne mogu birati svoju budućnost. Ona je kapitalistička, ali na način koji ne poštuje nacionalne prošlosti, kulturne različitosti, stanje ekonomije, razvijenost tehnologije i slično, nego postavlja kriterije *informacijskoga kapitalizma*, tj. informacijske globalne ekonomije. To je stvarnost okruženja koju hrvatsko društvo ne može izbjeći. Stoga se gospodarski razvoj svake regije mora vezivati uz raspoložive resurse. Vukovarsko-srijemska županija, kao i cijela Slavonija i Baranja, moraju se usmjeriti prema obrazovanju za novu tehnologiju i prihvaćati nova mjerila uspješnosti, jer nastupilo je vrijeme kada se materijalni proizvodni resursi povlače pred simboličkim proizvodnim resursima – znanjem, informacijama i komunikacijom. Time je velika zadaća stavljena pred Osječko sveučilište i tri slavonska veleučilišta – Vukovarsko, Požeško i Slavonskobrodsko. Obrazovanje potrebnih stručnjaka, ali i široko obrazovanje mlade populacije, mo-

že učiniti ono što snaga tradicije nije kadra – razviti povjerenje u znanje i stručnost, uspostaviti interesne gospodarske veze.

STANJE I PERSPEKTIVE GOSPODARSTVA ISTOČNE HRVATSKE S POSEBNIM OSVRTOM NA VUKOVARSKO-SRIJEMSKU ŽUPANIJU

Županije istočne Hrvatske međusobno dijele sličnu socijalnu i ekonomsku sudbinu. Iako imaju izvrstan geostrateški položaj u regiji, povoljne prirodne uvjete i velike potencijale u prirodnim resursima za poljoprivredu i na njoj utemeljenoj industriji, to se nedovoljno odražava na njihovo trenutačno gospodarsko stanje u kvantitativnom i kvalitativnom smislu. Takva asimetrija između postojećega stanja i potencijala jest posljedica rata i ratnih stradanja kojima su bile izložene tijekom Domovinskog rata do mirne reintegracije (1991.-1997.) te problema prouzročenih tranzicijskim procesom koji je dodatno opteretio njihov ekonomski i društveni razvoj. Ovo je posebno evidentno u Vukovarsko-srijemskoj županiji, koja je doživjela dramatične društvene i ekonomske preokrete u zadnjih petnaestak godina i zbog kojih je danas jedna od najslabije razvijenih županija Republike Hrvatske. Oporaviti i repositionirati vukovarski kraj unutar demokratskoga društva i slobodnoga tržišnog gospodarstva zadaća je na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini, jer njegova revitalizacija pridonosi jačanju istočne Hrvatske, čiji ekonomski i društveni razvoj mogu stvoriti društveno blagostanje u cijeloj Hrvatskoj.

O Vukovarsko-srijemskoj županiji

Vukovarsko-srijemska županija nalazi se na samom istoku Republike Hrvatske. Istočna granica sa Srbijom i južna s Bosnom i Hercegovinom ujedno je i državna granica Republike Hrvatske, ukupne dužine od 266,2 km. Riječnu granicu uz Dunav i Savu čini 148,2 km. Prostire se na površini od 2442 km², što je 2,8% od ukupnoga teritorija Republike Hrvatske.

Demografski profil

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine, na području ove županije živi 204.768 stanovnika (što čini 4,6% stanovništva u Hrvatskoj), s prosječnom gustoćom naseljenosti od 84 stanovnika na km², što je malo iznad hrvatskoga prosjeka, koji iznosi 78 stanovnika na km².¹³ Kao i u Hrvatskoj, Županija bilježi depopulacijski proces koji nije odraz samo negativnoga prirodnog priraštaja nego i emigracijskih procesa uzrokovanih slabom kvalitetom života (npr. niža plaća od hrvatskoga prosjeka), slabe prilike za zapošljavanje, odnosno potraga za zapošljavanjem izvan Županije i u inozemstvu, odlazak mladih ljudi na daljnje školovanje i nevratanje u Župa-

niju, deruralizacija i slično. Smanjivanje broja stanovništva u zadnjem desetljeću rezultat je rata, ratnoga stradanja i dugoročnih posljedica rata.¹⁴

Od stanovništva starog 15 i više godina (ukupno 148.713, tj. 72,7%) 5,04% je bez škole, 5,04% ima nepotpunu osnovnu školu, 19,49% ima završenu osnovnu školu, 42,09% ima završenu srednju školu, 2,85% ima završenu višu školu, 3,94% ima završen fakultet, 0,10% ima magisterij, a 0,02% ima doktorat znanosti. Takva obrazovna struktura stanovništva Županije starog 15 i više godina nepovoljnija je u odnosu na istu strukturu u Hrvatskoj. Županijski udjeli obrazovnih razina stanovništva starog 15 i više godina smanjuju se što se uspoređuju s višim obrazovnim razinama.¹⁵

Gospodarski profil

Područje Vukovarsko-srijemske županije bilo je do 1991. godine jedno od bogatijih područja bivše Jugoslavije s nekoliko velikih poljoprivrednih konglomerata i vrlo razvijenom proizvodnom i prerađivačkom industrijom koja je uspješno podupirala gospodarski razvoj ovoga kraja. Prije 1991. godine njegovo gospodarstvo činilo je oko 4% ukupnoga hrvatskog gospodarstva, ali se udio smanjio na samo 1,4% u 2005. godini.¹⁶ Neki od glavnih čimbenika koji su pridonijeli gospodarskom nazadovanju županije uključuju:¹⁷

- neposredne ratne aktivnosti, ratna razaranja i okupiranost 41% teritorija od 1991. do 1997. godine. Izravne ratne štete procjenjuju se na 4,1 milijardu eura, od čega su 1,3 milijarde štete nastale u gospodarstvu. Nemjerljivi su gubici kao posljedica ljudskih stradanja te progona stanovništva.

- smanjenje, odnosno gubitak tržišta sa 22 milijuna potencijalnih kupaca u bivšoj Jugoslaviji na oko 4,6 milijuna kupaca, prisiljavajući poduzeća na tržišnu orijentiranost i promjenu vlasničke strukture te suočavanje s kompleksnošću izvoza na nova tržišta.

- kompleksnu tranziciju u sustav tržišnoga gospodarstva i zbog nje prouzročene konvencionalne tranzicijske probleme (npr. dodatna nezaposlenost kao posljedica privatizacije društvenih poduzeća) koja je dodatno opterećena naporima da se saniraju fizička oštećenja na imovini i infrastrukturi.

- slom domicilnoga bankarskog sustava, odnosno stečaj triju domicilnih banaka (Cibale, Vukovarska, Županijska banka), koje su najveći dio svojih aktivnosti usmjeravale prema realnom sektoru gospodarstva, a za razliku od ostalih banaka u Republici Hrvatskoj nisu bile sanirane. Gubitak banaka proizročio je znatan broj stečajeva gospodarskih subjekata koje su uz njih bile poslovno vezane, a nove otvorene podružnice i poslovnice privatnih banaka preferirale su poslovanje s poduzećima s postojećom kreditnom sposobnošću, otežavajući

time funkcioniranje malih gospodarskih subjekata koji se zbog manjka vlastitih financijskih sredstava te dobivanja dugoročnih kvalitetnih kredita suočavaju s održavanjem likvidnosti, rasta i općenito egzistiranja na tržištu (Mašek, 2005., 35).

- nedostatna ulaganja u obnovu razrušenih kapaciteta županije s obzirom na stupanj devastiranosti područja. Vlada Republike Hrvatske je od 1998. do 2005. godine investirala oko 520 milijuna eura, pri čemu je otprilike 65% uloženo u obnovu komunalne infrastrukture, a 35% u obnovu stambenih objekata. Iako uloženi iznos nije malen, nedostatan je da bi županija uspjela ostvariti ravnomjerniji razvoj u odnosu na druge hrvatske županije.

- nedostatak domaćih i stranih investitora zbog manjka ulagačkoga povjerenja kao rezultat društvenih i ekonomskih problema i posljedica rata. Ulaganja u županiji (vlastita i donatorska sredstva) bila su namijenjena u prvom redu revitaliziranju elementarnih uvjeta za život u ekonomskom, humanom i gospodarskom smislu, no za potrebe uravnotežena razvoja nedostaju ulaganja koja bi bila usmjerena na jačanje gospodarske aktivnosti.

Navedeni problemi kontinuirano se odražavaju na bruto domaći proizvod (BDP) Županije i njegov udio u ukupnom BDP-u Hrvatske. U ukupnom BDP-u Hrvatske u 2004. godini od 28.683 mil. eura Županija sudjeluje sa 2,6%, što je svrstava među prvih 10 rangiranih županija. Međutim, pozicioniranost Županije izrazito je slabija kada se uzme u obzir BDP *per capita*. Prema navedenim podacima o BDP/*per capita* za Republiku Hrvatsku i županije od 2001. do 2004. godine (Tablica 1), Vukovarsko-srijemska županija najslabija je hrvatska županija, čiji je BDP/*per capita* u 2004. godini iznosio tek 3667 eura, daleko ispod prosjeka za Republiku Hrvatsku od 6461 eura.

Nekoliko je razloga niskoga BDP-a i novostvorenoj vrijednosti Županije: niska razina efikasnosti intelektualnoga kapitala, niska razina poduzetničkih aktivnosti i poduzetnoga duha, nekonkurentna proizvodnja, niska razina domaće potrošnje, manjak stranih i domaćih investicija te inertnost izvoza Županije.

Iako obiluje prirodnim resursima, najveći dio ukupnih prihoda Vukovarsko-srijemske županije generira trgovina s udjelom od 43,72%, zatim prerađivačka industrija sa 21,75%, dok su poljoprivreda i šumarstvo zastupljeni sa 13,75%.¹⁸

Gospodarsku djelatnost na području Županije obavlja 4169 pravnih osoba (stanje 30. lipnja 2007.), što čini udio od 1,7% u registriranim poduzećima Hrvatske.¹⁹ Unatrag nekoliko godina primjećuje se blaga tendencija porasta registriranih pravnih osoba. Primjerice, u ožujku 2004. godini registrirano je 3530 pravnih osoba, u ožujku 2005. godine 3666, a u ožujku 2006. godine ukupno 3874 pravne osobe.

Županija	BDP po stanovniku (u EUR-ima)			
	2001.	2002.	2003.	2004.
Grad Zagreb	8812	9634	10.586	11.660
Istarska županija	6718	7471	8122	8843
Primorsko-goranska županija	5871	6197	6977	7349
Koprivničko-križevačka županija	5168	5613	5661	5856
Varaždinska županija	4752	5407	5564	5534
Karlovačka županija	4243	4708	4592	4774
Međimurska županija	4152	4678	4736	5023
Dubrovačko-neretvanska županija	4504	4783	5225	6104
Splitsko-dalmatinska županija	3785	4136	4446	5127
Osječko-baranjska županija	3877	4411	4447	4968
Zagrebačka županija	3392	4247	4385	4830
Zadarska županija	3601	4045	4734	5082
Krapinsko-zagorska županija	3948	4112	4287	4429
Požeško-slavonska županija	3691	3921	4264	4594
Virovitičko-podravska županija	3994	4303	4453	4705
Sisačko-moslavačka županija	4335	4472	4549	4812
Bjelovarsko-bilogorska županija	3923	4397	4414	4781
Šibensko-kninska županija	3179	3624	4115	4641
Brodsko-posavska županija	3048	3311	3398	3757
Vukovarsko-srijemska županija	2898	3213	3397	3667
Ličko-senjska županija	4008	5011	6109	8196
Hrvatska	4995	5510	5909	6461

❶ **TABLICA 1**
Bruto domaći proizvod
po stanovniku po
županijama Hrvatske

Izvor podataka: Podaci za 2001. – 2003. godinu, Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr/hrv/publication/2006/12-1-2_1h2006.htm (2. 9. 2007.); Podaci za 2004. godinu: Državni zavod za statistiku, *Priopćenje*, godina XLIV, broj 12.1.2., Zagreb, 22. veljače 2007.

Sredinom 2007. godine najveći broj pravnih osoba u Vukovarsko-srijemskoj županiji registriran je za obavljanje poslova u društvenim i osobnim uslužnim djelatnostima (1621), trgovini na veliko i malo (926), prerađivačkoj industriji (330), građevinarstvu (287), poslovanju nekretninama (238) te poljoprivredi, lovu i šumarstvu (198). Slijede pravne osobe iz zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (125), obrazovanja (116), prijevoza, skladištenja i veza (110), javne uprave obrane, obveznoga socijalnog osiguranja (103). Broj je registriranih poduzeća u ostalim navedenim djelatnostima bio manji od 100. Međutim, od ukupno registriranih poduzeća u Županiji u istoj godini (2007.) samo je 2068 poduzeća, tj. 49,60% aktivnih, odnosno poduzeća koja svoju poslovnu aktivnost tijekom godine dokazuju predavanjem izvješća o poslovanju Financijskoj agenciji. Udio aktivnih poduzeća Županije u aktivnim poduzećima Hrvatske iste godine iznosio je 1,83%.

U strukturi poduzeća Županije prema veličini prevladavaju mala poduzeća (Tablica 2). U 2006. godini udio malih poduzeća u ukupnim poduzećima Županije (17.805) iznosio je

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

⇒ **TABLICA 2**
Struktura poduzeća
od 1995. do 2006.
godine

95,6%, srednjih poduzeća 3,7%, a velikih poduzeća 0,7%. S obzirom na broj zaposlenih, mala poduzeća pokazala su se kao najveći generator zapošljavanja u Županiji u zadnjih 10 godina. U 2006. godini udio zaposlenih u malim poduzećima iznosio je 48,4%, potom slijede srednja poduzeća s udjelom zaposlenih od 27,6% te velika poduzeća sa 24%. Uzimajući u obzir iskustva razvijenih zemalja, gdje se udio malih poduzeća u ukupnom broju poduzeća kreće između 95 i 98% i koja zapošljavaju i više od 50% ukupno zaposlenih, ovi podaci upućuju na jačanje ekonomske funkcije poduzetništva u rastu i razvoju Vukovarsko-srijemske županije.

Godina	Poduzetnici					
	Mali		Srednji		Veliki	
	Broj	Zaposleni	Broj	Zaposleni	Broj	Zaposleni
1995.	900	4658	42	5585	7	2478
1996.	885	4918	48	10.343	5	1798
1997.	1019	6346	52	5030	6	2028
1998.	1024	7015	48	4882	7	7364
1999.	1010	6018	56	4420	9	3126
2000.	925	5700	49	4233	8	2582
2001.	871	5537	61	4495	10	3994
2002.	985	6021	63	4334	13	4304
2003.	941	5905	63	4279	11	4825
2004.	1012	5794	69	5174	14	4812
2005.	1034	6218	79	5602	18	5166
2006.	1135	8609	44	4921	8	4275

Izvor: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

Gospodarstvo Vukovarsko-srijemske županije unatrag nekoliko godina pokazuje pozitivne financijske rezultate. Ukupni prihodi Županije od 2003. godine veći su od ukupnih rashoda, kao i dobit prije oporezivanja od gubitaka prije oporezivanja. Razlika u korist prihoda i dobitaka prije oporezivanja rezultirala je pozitivnim financijskim rezultatom poslovanja od 438.357 milijuna kuna u 2006. godini, što je otprilike četrnaest puta uspješnije od 2003. godine, kada su poduzetnici ostvarili financijski rezultat od 31.414 milijuna kuna, odnosno tri do četiri puta više od rezultata ostvarenih u 2004. i 2005. godini.²⁰ Trend uspješnoga financijskog poslovanja poduzetnika u Vukovarsko-srijemskoj županiji upućuje na prisutnost pozitivnih tendencija u gospodarstvu Županije, koje se između ostalog mogu pripisati promjenama mjera makroekonomske politike,²¹ većem stvaranju dodane vrijednosti te intenziviranju vanjskotrgovinske razmjene.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

U predratnom razdoblju Vukovarsko-srijemska županija bilježila je suficit platne bilance s izvozom od 163 milijuna USD (4,05% ukupnog izvoza Hrvatske) te uvozom od 134 milijuna USD (2,58% ukupnog izvoza Hrvatske) u 1990. godini.²² Prema recentnim podacima o uvozu i izvozu (Tablica 3), jasno je da do danas Županija ne uspijeva doseći razinu predratnog razdoblja, iako se može uočiti da se vanjska trgovina intenzivira od 2003. godine te da dolazi do određenih pozitivnih pomaka, na primjer u 2005. godini, kada je pokrivenost uvoza izvozom iznosila 97,12%, dok je prosjek za Hrvatsku bio samo 47,50%.

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Izvoz							
Županija vukovarsko-srijemska	38	42	58	88	65	135	176
Republika Hrvatska	4431	4659	4899	6164	8022	8808	10.376
Udio ŽVS u RH (u %)	0,86	0,9	1,18	1,43	0,81	1,53	1,65
Uvoz							
Županija vukovarsko-srijemska	43	50	69	99	109	139	214
Republika Hrvatska	7922	9044	10.713	14.199	16.583	18.546	21.488
Udio ŽVS u RH (u %)	0,54	0,55	0,64	0,7	0,66	0,75	0,99

Izvor: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

● **TABLICA 3**
Vanjskotrgovinska
razmjena od 2000.
do 2006. godine
(u mil. USD)

U strukturi vanjskotrgovinske razmjene prema djelatnosti izvozno je najpropulzivnija prerađivačka industrija, koja sudjeluje otprilike sa 90% u ukupnom izvozu Županije te unatrag nekoliko godina ostvaruje vanjskotrgovinski suficit. Udio trgovine u ukupnom izvozu Županije smanjio se sa 8,03% u 2005. na 6,16% u 2006. godini, a s obzirom na intenzivan rast uvoza, trgovina i dalje stvara vanjskotrgovinski deficit. Poljoprivreda je sa skromnih 1,51% udjela u ukupnom izvozu Županije u 2005. dodatno smanjila svoj udio na 1,49% te povećala deficit iz 2006. u odnosu na prethodnu. Od ostalih djelatnosti uočljiva je promjena međunarodne aktivnosti u djelatnosti prometa, skladištenja i veza, koja je svoj udio u ukupnom izvozu Županije povećala sa 0,74% u 2005. godini na 3,56% u 2006., pa je u 2006. godini ostvarila suficit u odnosu na prethodnu godinu. Ostale djelatnosti Županije ne bilježe značajne promjene u međunarodnoj aktivnosti, pri čemu i dalje ostvaruju deficit u svom vanjskotrgovinskom poslovanju.²³

S obzirom na komparativne prednosti Županije – kvalitetno poljoprivredno zemljište, velike i visoko kvalitetne obradive površine, bogatstvo šuma (uglavnom hrast lužnjak i jasen), glavne rijeke Sava i Dunav koje predstavljaju velik potencijal za razvoj transportnih usluga, prirodna nalazišta gli-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

ne, šljunka i pijeska, postojeća prerađivačka industrija te iskustvo i tradiciju koju ovaj kraj ima – nužno je povećanje lokalne proizvodnje dobara i usluga, jer dosadašnji model razvoja koji se uglavnom temeljio na uvozu i trgovini dugoročno je neodrživ. Posebno je nepogodan za rješavanje kontinuirano prisutne nezaposlenosti.

Prema podacima Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje, od 2002. do 2005. godine Vukovarsko-srijemska županija imala je najvišu prosječnu stopu nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj i iznosila je 36,6%, dok je hrvatski prosjek za isto razdoblje iznosio 20,5%. Stopa registrirane nezaposlenosti u 2006. godini iznosila je visokih 30,6%.²⁴ Promatrajući dinamiku nezaposlenosti od 2000. do 2006. godine, primjećuje se blagi trend smanjivanja ukupnoga broja nezaposlenih sa 22.668 nezaposlenih osoba 2000. godine na 18.820 u 2006. godini (Tablica 4). Iznimka je 2002. godina, kada je došlo do povećanja nezaposlenosti za 3,07% u odnosu na prethodnu godinu. Sukladno situaciji na hrvatskom tržištu rada (i svjetskom), Vukovarsko-srijemska županija također iz godine u godinu bilježi kontinuiranu rodnu asimetriju u nezaposlenosti, pri čemu žene čine više od 50% ukupno nezaposlenih.

➔ TABLICA 4
Nezaposleni od 2000.
do 2006. godine

Godina	Ukupno	Žena
2000.	22.668	11.799
2001.	23.364	12.384
2002.	22.543	11.893
2003.	20.897	11.526
2004.	20.162	10.955
2005.	19.260	10.750
2006.	18.280	10.520

Izvor: Županijska razvojna strategija Vukovarsko-srijemske županije 2007.-2013., <http://www.vukovarsko-srijemska-zupanija.hr> (29. 8. 2007.)

Krajem prosinca 2006. godine u Županiji je registrirano 18.280 nezaposlenih osoba, što čini 8,9% ukupnoga stanovništva Županije, odnosno 12,29% ukupnoga stanovništva Županije starijeg od 15 godina. Struktura nezaposlenosti prema dobi i obrazovanju u navedenoj godini (Tablica 5) nije znatno promijenjena u odnosu na prethodne godine. Najveći udio u registriranoj nezaposlenosti imaju osobe između 20. i 24. godine. S obzirom na razinu obrazovanja, najugroženije su skupine osoba sa srednjoškolskim obrazovanjem (65% od ukupno nezaposlenih osoba) i s osnovnom školom (28% od ukupno nezaposlenih), a najmanje su ugrožene osobe sa sveučilišnom diplomom ili diplomom više škole, magisterijem i doktoratom (3% od ukupno nezaposlenih).

➤ TABLICA 5
 Obrazovna struktura
 nezaposlenosti
 u 2006. godini

	Vukovarsko-srijemska županija	Republika Hrvatska
Ukupno	18.280	293.153
Žene	10.520	177.649
Bez škole	810	19.436
Osnovna škola	5021	70.301
Srednja škola do 3 godine i škola za KV i VKV	7605	105.139
Srednja škola do 4 godine i gimnazija	4273	76.942
Viša škola	304	9149
Fakultet, akademija, magisterij i doktorat	267	12.141

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Statistički bilten*, broj 12, XIX./2006.

Paralelno sa smanjivanjem nezaposlenosti, u Županiji se također uočava blago pozitivan trend zapošljavanja (Tablica 6) koji je započeo u 2001. godini, kada se broj zaposlenih osoba povećao za 1,7% u odnosu na 2000. godinu, no popraćen je smanjivanjem broja zaposlenih za -5,9% u 2002. godini, nakon čega ponovo dolazi do njegove uzlazne putanje. U 2006. zabilježen je najveći broj ukupno zaposlenih u Vukovarsko-srijemskoj županiji, odnosno 18.339 zaposlenih osoba što je povećanje od 8,3% u odnosu na prethodnu, 2005. godinu. Pozitivan trend zapošljavanja može se obrazložiti poticajnim mjerama Županije koje su osigurale realizaciju kredita u iznosu većem od 400 milijuna kuna za više od 500 poduzetnika jačanjem poduzetničkoga duha i pokretanjem poduzetničkih pothvata, prije svega utjelovljenih u razvijanju maloga i srednjega poduzetništva, a uz istodobno aktiviranje poslovnih zona.²⁵

➤ TABLICA 6
 Zaposlenost od 2000.
 do 2006. godine

Godina	Ukupno zaposlenih
2000.	16.165
2001.	16.437
2002.	15.459
2003.	15.808
2004.	16.129
2005.	16.939
2006.	18.339

Izvor: *Hrvatsko gospodarstvo 2000.-2006. Agregatni podaci o poslovanju poduzetnika od 1. siječnja 2000. do 31. prosinca 2006. godine*, Zavod za poslovno istraživanje, svibanj 2007. dostupno na http://www.zapi.hr/anketa/Hrvatsko_gospodarstvo_2000-2006.pdf (30. 8. 2007.)

Prosječna isplaćena neto plaća u prosincu 2006. godine iznosila je 3611 kn, što je ispod hrvatskoga prosjeka, koji je u

navedenom razdoblju iznosio 4698 kn.²⁶ Prema ovom podatku, Vukovarsko-srijemska županija je na samom dnu ljestvice županija rangiranih prema prosječnim neto i bruto isplaćenim plaćama.²⁷

PERSPEKTIVA

Oskudnost socijalnoga kapitala praćena je prosječno niskim standardom (individualnim i društvenim), visokom nezaposlenošću, nepovoljnom obrazovnom strukturom stanovništva i gospodarstvom koje je nedovoljno snažno da bi bilo sigurno jamstvo razvojnoj perspektivi ovoga kraja.

Na temelju prirodnih resursa Županije razvijali su se proizvodno-prerađivački kapaciteti u prehrambenoj, drvopreradaivačkoj, opekarskoj, metalopreradaivačkoj i tekstilnoj industriji, no izostanak kapitalnih ulaganja u moderne tehnologije i znanja negativno se odražava na produktivnost i konkurentnost ovih sektora. U tom je smislu vrlo važno ulagati u primjenu suvremene tehnologije i znanja, što bi u sugri s iskustvom i tradicijom osiguralo stvaranje dodane vrijednosti i na taj način podiglo razinu konkurentnosti proizvodnje. Jedan od važnih poticaja ovih promjena jesu strana izravna ulaganja, čije se koristi ogledaju u transferu znanja (tzv. *know-how*), vještina, inovativnih pristupa, organizacijskih i menadžerskih praksi, odnosno razvoju ljudskih resursa, otvaranju pristupa stranim tržištima te akceleriranju gospodarskog razvoja u vidu povećanja stope rasta BDP-a te stvaranju tržišnih i inih institucija. Vukovarsko-srijemska županija bilježi nizak priljev stranih izravnih ulaganja, što se dijelom može pripisati objektivnim čimbenicima, prije svega ratu i ratnim stradanjima te poljuljanom interesu i povjerenju ulagača u ovaj kraj Hrvatske, a dijelom je neatraktivnost rezultat subjektivnih činitelja u vidu institucionalne nespremnosti i inertnosti u privlačenju stranih investitora. Sa sadašnjom jednom i skorim otvaranjem još četiri poslovne zone potpomognute sredstvima iz EU CARDSa (2003.) povećava se mogućnost privlačenja domaćih i stranih investitora čije bi poslovne aktivnosti stimulirale gospodarski rast i razvoj Županije.

Od 2001. godine naziru se pozitivni pomaci u djelovanju poduzetnika i oživljavanju poduzetničkoga duha, što se posebice ogleda u povećanom broju obrta te malom i srednjem poduzetništvu. Međutim, ekonomska funkcija poduzetništva u gospodarskom razvoju Županije – generiranje novih radnih mjesta, povećanje zaposlenosti, dinamiziranje gospodarskih aktivnosti i sl. – još nije ispunila navedenu ulogu. Jedan od razloga jest institucionalna potpora koja postoji, ali s malim brojem zaposlenih i neodgovarajuće školovanih u pruža-

nju usluga lokalnim gospodarstvenicima. Osim toga, umreženost između tih institucija je slaba, a kao problem pojavljuje se i manjak obaviještenosti poduzetnika o spomenutim institucijama i uslugama koje pružaju. Mala su poduzeća bitan čimbenik gospodarskoga razvoja, no njihova dominacija djelomično i upozorava na ranjivost gospodarstva, jer ih promjenjivost tržišta može lakše ugroziti. Stoga se ne smije zanemariti uloga velikih gospodarskih subjekata koji se ističu ekonomijom razmjera i vertikalnom integracijom. Jačanje kooperantskih odnosa između velikih i malih poduzeća pridonijelo bi ostvarivanju dodane vrijednosti neobrađenih proizvoda te zadržavanju lanca nabave unutar gospodarstva Županije.

U strukturi gospodarstva Županije poljoprivreda i šumarstvo predstavljaju njezin značajni potencijal s obzirom na velike površine visokokvalitetne zemlje i šuma hrasta lužnjaka, no bez redefiniranja ovoga sektora on ostaje neiskorišten potencijal i neopravdan generator dijela deficita vanjskotrgovinske razmjene Županije. Održiv razvoj poljoprivrede i šumarstva zahtijeva odmak od tradicionalne poljoprivredne proizvodnje, tj. proizvodnje sirovina ili niskodohodovnih kultura ka profitabilnijim i atraktivnijim proizvodima (npr. proizvodnja prirodno uzgojene hrane, tzv. biohrana i ekohrana), jačanje horizontalne i vertikalne integracije poljoprivrednih proizvođača, stvaranje tzv. slavonskoga branda unutar kojeg se mogu komercijalizirati poljoprivredni i na njima utemeljeni prehrambeni proizvodi te drugi marketinški oblici promoviranja proizvoda, uvođenje međunarodnih standarda u poljoprivrednu proizvodnju, osvještavanje lokalnih poljoprivrednih proizvođača o nužnosti cjeloživotnog učenja te prijenosu znanja i iskustva kako bi se razvijale konkurentne prednosti ovoga sektora.

Glede svoje geografske pozicije, Vukovarsko-srijemska županija lako je dostupna raznim oblicima prijevoza (npr. cestovni, željeznički, plovni), što joj prirodno osigurava poziciju transportnoga i logističkoga središta i na njemu utemeljenoga gospodarskog razvoja. Državne i međunarodne donacije usmjerene na obnavljanje, izgradnju i razvoj prometne infrastrukture pomoći će Županiji u realiziranju potencijala utemeljenog na strateški izvrsnoj geografskoj lokaciji. Glavna perspektiva Županije kao transportnoga čvorišta ogleda se u izgradnji autoceste punoga profila (Europski koridor 10), rekonstrukciji željezničke pruge na istom koridoru, revitalizaciji luke Vukovar i pristana u Iloku te kroz to iskorištavanje prednosti Europskoga koridora 7 (Dunav). Osim prometne infrastrukture, veća pozornost trebala bi se pridati i jačanju komunikacijske infrastrukture, koja je u suvremeno doba *conditio sine qua non* gospodarskog razvoja. S tim u svezi, jačanje širokopojasnog interneta (tj. teritorijalna pokrivenost i

upotreba), javni pristup internetu te općenito povećanje upotrebe interneta pridonijelo bi povećanju razvojnih potencijala Županije, s obzirom na to da su informacije jedan od ključnih čimbenika proizvodnje u doba globalizacijskih i integracijskih procesa.

U današnjim prilikama stanovništvo Županije je najvredniji proizvodni resurs, a razvoj ljudskoga kapitala jedan je od ključnih izvora njezinih konkurentskih prednosti. Vukovarsko-srijemska županija ima velik kontingent radne snage, otprilike 66% stanovnika je u dobi od 15 do 64 godine. No prema stupnju obrazovanja, samo 7% od ukupnoga stanovništva starijeg od 15 godina ima višu ili visoku stručnu spremu. Takva struktura stanovništva ne omogućuje odgovarajući razvoj Županije, posebice ne njezin gospodarski razvoj u uvjetima globalizacije i brzoga tehnološkog razvoja. Ulaganje u obrazovanje stanovništva, odnosno dugoročni razvoj ljudskih potencijala, mora biti jedan od najvažnijih razvojnih prioriteta Županije. Vukovarsko-srijemska županija rabi program EU CARDS-a 2003 za obnovu i opremanje osnovnih i srednjih škola, a nedavno otvorene visokoškolske ustanove u Vukovaru, uz već postojeće u Vinkovcima, pomoći će u povećanju udjela visokoobrazovanih ljudi u radnom kontingentu.

Navedeni (selektivni) pokazatelji Vukovarsko-srijemske županije i značajke područja, podneblja, prirodnih i ljudskih potencijala određuju osnovne pravce razvoja gospodarstva Županije, kao i njegovu najprirodniju strukturu. Usporedno oni i upozoravaju na određene manjkavosti koje zahtijevaju proaktivnost u rješavanju problema, kako daljnji razvoj ne bi bio ograničen.

Ova specifična županija uz dosta napora poboljšava svoj gospodarski status, međutim uočeni pomaci nisu dovoljno snažni da osiguraju brži gospodarski rast i razvoj otvaranjem novih radnih mjesta, smanjivanjem deficita platne bilance, moderniziranjem i osnaživanjem realnog sektora, efikasnijom upotrebom intelektualnoga kapitala te rješavanjem kroničnoga problema visoke stope nezaposlenosti. Ovi pomaci još uvijek nisu doveli do promjene glede zaživljavanja socijalnoga kapitala, poglavito kada je riječ o međunacionalnim odnosima suživota koji se prenose na sve razine društvenoga života.

Društvene znanosti, prije svega ekonomija i sociologija, jedinstvene su u ocjeni da su za održiv razvoj neke zajednice potrebne različite vrste kapitala – financijski, fizički, ljudski i socijalni kapital. Gospodarsko stanje Vukovarsko-srijemske županije, njezini potencijali i ograničenja uvjetovana objektivnim i subjektivnim okolnostima upućuju na izvanrednu važnost socijalnoga kapitala. U teoriji, socijalni kapital izražava sposobnost pripadnika jedne zajednice ili grupe da

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

kolektivno djeluju radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva. Socijalni je kapital "vezivno tkivo" koje pomaže da se fizički, financijski i ljudski kapital stave u funkciju zajedničkoga napretka i blagostanja. Građenje socijalnoga kapitala, dakle zaživljavanje povjerenja u ljude, institucije i okruženje, aktiviranje svih mogućih subjekata gospodarskog i društvenog razvoja, razvijanje normi ponašanja i zajedničkih vrijednosti, bitni su preduvjeti da Vukovarsko-srijemska županija promjene i izazove novoga globalizacijskog doba vidi kao prilike, a ne prijetnje, za svoj razvoj.

BILJEŠKE

¹ Rad je nastao u okviru dvaju projekata: 1. Posttranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje (broj 010-0792389-1365) i 2. Teorija i praksa institucionalnog pristupa regionalnom razvoju (broj 111-0101427-0784).

² U. Beck za Europu tvrdi: "Europa nije čvrsto i konzervirano stanje. Europa je druga riječ za varijabilnu geometriju, varijabilne nacionalne interese, varijabilnu osupnutost, varijabilne unutrašnje i vanjske odnose, varijabilnu državnost, varijabilni identitet. To vrijedi i za institucionalnu jezgru europeizacije, za EU" (Beck, 2006., 19).

³ I. Rogić navodi da je čak 39,08% prognanika iz Baranje i istočne Slavonije. Vukovarski su prognanici skupina s najdužim prognaničkim stažem. Oni su ujedno ključni moment u obnovi i revitalizaciji Vukovara i istoka Hrvatske (Rogić i sur., 1995., 72, 185). Đakovački i srijemski biskup, M. Srakić, nabraja ukupne štete na vjerskim objektima u biskupiji uslijed srpske agresije: porušeno 65 katoličkih crkava i kapela, 13 samostana, 19 župnih kuća, 21 križ (Srakić, 1994., 343-400).

⁴ Jer, neposredno ratno iskustvo s hrvatske periferije, ističe Rogić, bilo je neusporedivo uspješnije i preciznije u oblikovanju jasnih slika rata protiv Hrvatske negoli iskustvo mnoštva institucija po središnjim hrvatskim gradovima, koje su se teško oslobađale tragova starog poretka (Rogić i sur., 1995., 103).

⁵ Prije jedanaest godina o koncepciji mirne reintegracije i suživota prognanih s progoniteljima razmišljao sam kao o utopiji: "Ova zamisao dobiva orise utopističkog zbog vrlo široke i duboke provalije koja se otvorila između prognanika i progonitelja ... Ostvarivi su koncepti obnove sela i gradova, gospodarskog oživljavanja, pa i političke stabilnosti. No, kakav je koncept potreban za obnovu povjerenja prema čovjeku s druge strane?" (Šundalić, 1996., 82).

⁶ Kod mladih je sve teže govoriti o stvaranju trajnijih veza i potrebe za njima i kada je riječ o poslu, poduzeću, gradu/selu/zavičaju, ali i kada je riječ o drugom čovjeku, prijatelju, suradniku. Ovo se može tumačiti učinkom ukupnih zbivanja, tranzicije i transformacije hrvatskoga društva u posljednjih petnaestak godina. Rezultati istraživanja provedenog u travnju 2005. na uzorku od 312 ispitanika (studenti viših godišta, Slavonci i Baranji na Osječkom sveučilištu) pokazuju da je samo 26,6% ispitanika odlučno ostati u Slavoniji i Baranji. Nesigurnih i spremnih na odlazak nakon završetka školovanja ima 73,4% (Šundalić, 2006., 139).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

⁷ Koliko je bilo nepovjerenje prema Srbima među prognanim Hrvatima i drugih nesrba pokazuje istraživanje iz 1997. vezano uz stavove o planu mirne reintegracije. Čak 89,7% njih ne bi se vratilo u područje gdje bi Srbi obnašali lokalnu vlast. Prognanici očekuju i da će se Srbi iseliti kada se oni vrate (58,8%) (Šundalić, 1997., 225, 227).

⁸ Korijene sukoba Hrvata i Srba možemo tražiti još u vremenu turske okupacije Slavonije. Nakon povlačenja Turaka ovi su krajevi bili izloženi širenju pravoslavlja zbog dva velika vala doseljavanja Srba. Pod vodstvom patrijarha Arsenija III. Crnojevića, u ove je krajeve 1690. stiglo oko 30 tisuća Srba. Val se ponovio i pod vodstvom patrijarha Arsenija IV. u 18. stoljeću. (Kolarić, 1985., 134) Slavonija je kao "mali raj katolicizma" od tada prestala postojati (Šuljak, 1994., 195).

⁹ Prema E. Banfieldu, glavno pravilo po kojemu se djeluje u društvu amoralnoga familizma jest maksimalno uvećati materijalne vrijednosti, kratkoročno iskoristiti probitke uže obitelji pretpostavljajući da će i ostali učiniti isto (Bežovan, 2005., 43).

¹⁰ Weber tako navodi da se pojava poduzetnika novoga stila odrazilo na oblikovanje duha kapitalizma, koji je bio građen na upornosti tih novih poduzetnika čvrsta karaktera, trezvenosti i moralnosti, poduzetnika koji su tim kvalitetama pridobili povjerenje radnika i prevladali brojne barijere tradicionalizma. Njima nije bio cilj bogaćenje radi uživanja (Weber, 1968., 42).

¹¹ Građansku se zajednicu može odrediti, prema Robertu Putnamu, kroz četiri ključne teme: (1.) kroz osjećaj *građanske dužnosti* aktivnoga sudjelovanja u brizi za javne probleme, (2.) kroz *političku jednakost* u pravima i obvezama za sve, (3.) kroz postojanje *solidarnosti, povjerenja i tolerancije* među građanima, (4.) kroz visoku stopu *uključivosti građana u različite asocijacije* koje razvijaju i jačaju norme i vrijednosti civilne zajednice (Putnam, 1992., 47-48).

¹² Treba li dopustiti ulazak srpskoga kapitala u Istočnu Hrvatsku, posebice u vukovarski kraj, pitanje je kojim se sugerira zadržavanje distance prema Srbiji i svemu što odande dolazi.

¹³ U usporedbi s popisom stanovništva iz 1991. godine, Županija bilježi pad broja stanovnika od 13% u razdoblju od 10 godina.

¹⁴ Velik broj stanovnika – 51.702 osobe – pretrpio je najtragičnije posljedice, a prognanički egzodus proživljavaju još 5803 osobe (Mašek, 2005., 31). Dodatno je opterećenje i minski sumnjivo područje, koje je nakon reintegracijskoga procesa Županije u hrvatski ustavni poređak 1997. godine zauzimalo 5,2% površine, odnosno 127 km², a tijekom 1998. – 2006. provjeren je i očišćeno samo 23,6 km² (Izvor podataka: Hrvatski centar za razminiravanje, www.hcr.hr, 29. 8. 2007.). Preostali dio za razminiravanje još je uvijek opasnost za stanovništvo jer se nalazi u blizini naseljenih područja.

¹⁵ Izvor podataka: *Popis stanovništva, 2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb.

¹⁶ Izvor podataka: *Županijska razvojna strategija Vukovarsko-srijemske županije 2007.-2013.*, www.vukovarsko-srijemska-zupanija.hr (29. 8. 2007.)

¹⁷ *Županijska razvojna strategija Vukovarsko-srijemske županije 2007.-2013.*, www.vukovarsko-srijemska-zupanija.hr (29. 8. 2007.)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

¹⁸ Izvor podataka: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

¹⁹ Izvor podataka: Državni zavod za statistiku, *Priopćenje*, godina XLIV, broj 11.1.2/1., Zagreb, 8. kolovoza 2007.

²⁰ Izvor podataka: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

²¹ Na primjer, promjene u poreznom sustavu koje su nastupile u 2001. godini, a odnose se na snižavanje poreza na dobit sa 35% na 20% te ukidanje zaštitnih kamata. Detaljnije u Spajić (2006., 415-431).

²² Izvor podataka: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

²³ Izvor podataka: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

²⁴ Izvor podataka: Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ), *Godišnjak 2006*, Zagreb, travanj 2007.

²⁵ Izvor podataka: *Županijska razvojna strategija Vukovarsko-srijemske županije 2007.-2013.*, www.vukovarsko-srijemska-zupanija.hr (29. 8. 2007.)

²⁶ Izvor podataka: Makroekonomski pokazatelji, www.ekn.hr/dokumenti/statisticki-podaci-01-07.pdf (30. 8. 2007.)

²⁷ Od Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini gora je samo Međimurska županija s prosječno isplaćenom neto plaćom od 3412 kn.

LITERATURA

Beck, U. (2006.), *Kozmopolitska Europa*, Zagreb: Školska knjiga.

Bežovan, G. (2005.), *Civilno društvo*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Castells, M. (2000.), *Uspon umreženog društva*, Zagreb: Golden marketing.

Drucker, P. (2007.), *Upravljanje u budućem društvu*, Zagreb: M. E. P. Consult.

Fukuyama, F. (2000.), *Povjerenje*, Zagreb: Izvori.

Kolarić, J. (1985.), *Pravoslavni*, Zagreb: Veritas.

Leonard, P. (1997.), *Postmodern Welfare*, London: SAGE Publications.

Mašek, A. (2005.), *Strategija razvoja Vukovarsko-srijemske županije*, Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku; Vukovar: Vukovarsko-srijemska županija.

Putnam, R. (1992.) Democracy, Development and the Civic Community – Evidence from an Italian Experiment. U: I. Serageldin, J. Taboroff (ur.), *Culture and Development in Africa* (str. 33-74), Washington, The World Bank.

Rogić, I., Esterajher, J., Knezović, Z., Lamza-Posavec, V., Šakić, V. (1995.), *Progonstvo i povratak: psihosocijalne i razvojne odrednice progonstva i mogućnosti povratka hrvatskih prognanika*, Zagreb: Sysprint.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

Spajić, F. (2006.), *Poželjne promjene u poreznom sustavu, Ekonomska politika Hrvatske u 2007.*, zbornik radova 14. tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista, Inženjerski biro d. d., Opatija.

Srakić, M. (1994.), *Ratna stradanja Đakovačke i srijemske biskupije*. U: S. Sršan (ur.), *Hrvatska – povijest sjeveroistočnog područja* (str. 343-400), Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.

Šuljak, A. (1994.), *Vjerske organizacije u sjeveroistočnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti*. U: S. Sršan (ur.), *Hrvatska – povijest sjeveroistočnog područja* (str. 188-206), Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.

Šundalić, A. (1996.), *Crkva kao nositelj ideje i prakse suživota u reintegraciji hrvatskog Podunavlja*, *Migracijske teme*, 12 (1-2): 81-94.

Šundalić, A. (1997.), *A Model of Peaceful Reintegration and the Possibility to Live Together*, *Društvena istraživanja*, 6 (2-3): 217-233.

Šundalić, A. (2006.), *Osiromašivanje i nerazvijenost – Slavonija i Baranja u očima njezinih stanovnika*, *Socijalna ekologija*, 15 (1-2): 125-144.

Weber, M. (1968.), *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Sarajevo: Veselin Masleša.

IZVORI PODATAKA

Državni zavod za statistiku, *Popis stanovništva, 2001.*, Zagreb.

Državni zavod za statistiku, *Priopćenje*, godina XLIV, broj 11.1.2/1., Zagreb, 8. kolovoza 2007.

Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Vukovar – *Informacije o poslovanju gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije u 2006. godini*, Vukovar, lipanj 2007.

Hrvatski centar za razminiranje, www.hcr.hr (29. 8. 2007.)

Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ), *Godišnjak 2006.*, Zagreb, travanj 2007.

Makroekonomski pokazatelji, www.ekn.hr/dokumenti/statisticki-podaci-01-07.pdf (30. 8. 2007.)

Županijska razvojna strategija Vukovarsko-srijemske županije 2007.-2013., www.vukovarsko-srijemska-zupanija.hr (29. 8. 2007.)

Development Prospects of the Vukovar-Srijem County in a Situation of Scarce Social Capital

Antun ŠUNDALIĆ
Faculty of Economics, Osijek

Ivana BARKOVIĆ
Faculty of Law, Osijek

Eastern Croatia, usually regarded as the region consisting of the two counties of Osijek-Baranja and Vukovar-Srijem, has experienced deep changes in recent Croatian history both socio-economically and socio-culturally. In this paper the

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

authors analyse some of these changes in the Vukovar-Srijem County. All the suffering of the non-Serbian population in the Croatian War of Independence, the destruction and plundering of economic potential and the siege that lasted until 1997 left deep scars in the post-war years. The slow economic recovery, feeble demographic renewal (return of the exiled), unfavourable educational structure of the population, high unemployment rate, low individual and social standard, are just some of the indicators of the transition of the Vukovar region. The socio-economic picture of Eastern Croatia also includes problems of coexistence, problems that can be summarised within the concept of mistrust. The latter is, in terms of economic discourse, reflected in the non-existence or lack of social capital. This issue is dealt with in the first part of the paper. The second, however, deals with the data referring to the demographic and economic state and changes occurring in the last fifteen years. In addition to the rise of numerous small enterprises, an important role is allocated to big economic subjects and the need for stronger cooperation. The importance of selective revival of the economy, building of the infrastructure, as well as investing in the education of young people and the social standard of this area are the only way to raising the level of trust and keeping social peace. This is also a means of helping this region join the more developed and economically more prosperous parts of Croatia.

Key words: social capital, economy, unemployment, Vukovar-Srijem County

Entwicklungsperspektiven der Gespanschaft Vukovar-Srijem unter den Bedingungen eines dürftigen sozialen Kapitals

Antun ŠUNDALIĆ
Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät, Osijek

Ivana BARKOVIĆ
Juristische Fakultät, Osijek

Der Osten Kroatiens, zumeist mit den Gespanschaften Osijek-Baranja und Vukovar-Srijem (Vukovar-Syrmien) gleichgesetzt, hat in der neueren kroatischen Geschichte tiefe Wandel erfahren, sowohl in sozio-ökonomischer als auch sozio-kultureller Hinsicht. In dieser Arbeit sollen einige dieser Veränderungen in Vukovar-Srijem analysiert werden. Die Zahl der Opfer in der nicht-serbischen Bevölkerung während des kroatischen Unabhängigkeitskriegs (1991–95), das Ausmaß der Sachschäden und der Zerstörungsgrad an Wirtschaftseinrichtungen sowie der Umstand, dass dieser

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 77-99

ŠUNDALIĆ, A.,
BARKOVIĆ, I.:
RAZVOJNE PERSPEKTIVE...

Landesteil bis 1997 besetzt war, hat auch in der Nachkriegszeit tiefe Spuren hinterlassen. Der zögernd voranschreitende wirtschaftliche Aufbau und die ebenso langsame demografische Erneuerung (Rückkehr von Vertriebenen), das unvorteilhafte Bildungs- und Edukationsniveau der Bevölkerung, hohe Arbeitslosigkeitszahlen, ein niedriger individueller und gesellschaftlicher Lebensstandard – das sind nur einige Indikatoren, an denen der Transitionszustand des Großraums Vukovar abzulesen ist. Das sozio-ökonomische Bild des ostkroatischen Lebensalltags ergänzen ferner Schwierigkeiten im menschlichen Miteinander der Nachkriegszeit, die auf den gemeinsamen Nenner des Misstrauens zu bringen sind. Übersetzt in den Wirtschaftsjargon, reflektiert sich dieses Misstrauen im Bestehen eines dürftigen sozialen Kapitals. Dieser Problematik ist der erste Teil der Arbeit gewidmet. Im zweiten Teil präsentieren die Verfasser Angaben über die demografische und wirtschaftliche Lage sowie Veränderungen, die sich in den letzten 15 bis 20 Jahren vollzogen haben. Neben zahlreichen neu gegründeten Kleinbetrieben kommt großen Wirtschaftssubjekten eine wichtige Rolle zu, und wirtschaftliche Kooperation gewinnt an Bedeutung. Die selektive Wiederbelebung der Wirtschaft, der Ausbau einer entsprechenden Infrastruktur sowie Investitionen in die Jugendlernenbildung und den gesellschaftlichen Standard dieses Landesteils bieten die einzige Chance, um das Vertrauen wiederherzustellen und den sozialen Frieden zu sichern. Dies ist zugleich der einzige Weg, auf dem Ostkroatien dem fortschrittlicheren und wirtschaftlich aussichtsreicheren Rest des Landes angeschlossen werden kann.

Schlüsselbegriffe: Soziales Kapital, Wirtschaft, Arbeitslosigkeit, Gespanschaft Vukovar-Srijem